

Kováts Zsófia – Sipos Mária
Budapest

Szinjai hanti szavak és kifejezések

Szinjai szójegyzék

Nem hagyományos szójegyzék következik az alábbiakban, hiszen az összeállítás nem módszeres gyűjtés eredménye, hanem négy év hantitanulmányának termése. Szemezgetés abból az időből, amikor a tanszéken Szofja Onyina volt a lektor. A Finnugor Tanszéken egyszer csak életre kelt a szinjai hanti nyelvjárás fiatal, öreg és még öregebb diákok számára egyaránt.

Tanítványain Szofja Onyina készülő nyelvkönyve fejezeteit is tesztelte, így a kurzus anyaga hamarosan széles körben elérhetővé válik. Számos dolog nem kerülhetett azonban bele a nyelvkönyv szóanyagába, mert az órán spontán kialakuló beszélgetések, kérdések, „elkalandozások” során kerültek elő, így ezeket csupán a diákok órai jegyzetei őrizték meg. Az alábbiakban e szavakból, kifejezésekből, szókapcsolatokból adunk közre néhányat.

Az itt közölt szavakat és szókapcsolatokat nem csupán az adatgyűjtés módja miatt kell speciálisnak tekintenünk. Nyelvtanárunk esetében olyan beszélőről van szó, aki több regisztert és több dialektust ismer, a Szinja folyó menti nyelvjárástól és a réntartó terminológiától kezdve az északi hanti írásbeliség suriskári és Szalehard környéki, valamint a Hanti-Man-szijszkban használatos változatáig.

Füzeteinkben természetesen az itt olvasható szóanyag többszöröse gyűlt össze, ennek azonban csak egy kisebb részét közöljük. A válogatás egyik legfontosabb szempontja volt, hogy olyan adatokat ne soroljunk fel, amelyek a DEWOS-ban, illetőleg Szofja Onyinának a réntartásról írott monográfiájában elérhetők. A munka során minden egyes lexémáról kiderítettük, hogy szerepelnek-e a fenti munkákban, és ha igen, akkor pontosan mely nyelvjárásokban adatoltak.

Kihagytuk tehát a válogatásunkból azokat a szavakat, amelyek ugyanabban a hangalakban és ugyanabban a jelentésben ismeretesek, mint a mi adataink. Nem vettük fel az olyan lexémákat, frazémákat sem, amelyek esetében színjai nyelvjárásból ugyan a DEWOS-ban nem szerepel adat, de más északi dialektusok megfelelőiből hangalakja és jelentése kikövetkeztethető. Így maradtak ki olyan szavak, mint pl. *ńawrem* 'gyermek', *ńawatti jaseń* 'szitokszó', *õx-t s* 'a gyapjúcopf hídja', *sajæk* 'józan', *sem karti* 'szemüveg', *tĩnli* 'olcsó, ingyenes', *õşę* 'okos, eszes', *neli* 'nőtlen', *neńęę* 'nős', *ńaxęę xõjat* 'tréfás ember' stb.

Sajátos részét képezik e szóanyagnak a hagyományos hanti életmódtól igen távol álló fogalmak elnevezései. Ezekre a társalgások során volt szükség: *jũx enamti tãxa* (tkp. fa növény hely) vagy *jũx enmalti tãxa* (tkp. fa nevelő hely) 'park', *s xal muxti şaşkan* 'táblatörő' (tkp. deszka törő ruha), *õx muş lekkar* 'pszichológus' (tkp. fej betegség orvos), *paprika lekkar* 'üzemorvos' (tkp. gyár orvos), *lipi lekkar* 'belgyógyász', *ne muş lekkar* 'nőgyógyász' (tkp. nő/i/ betegség orvos), *ń l pa tur lekkar* 'fülörregész' (tkp. orr és fül orvos), *x t lekkar* 'házi orvos', *mĩlica x t* vagy *mĩlica maşti tãxa* 'rendőrőrs' (tkp. rendőrség ülő hely), *mĩlica şij* 'rendőrautó szirénája' (tkp. rendőrség hang), *ńawrem ulti x t* 'kollégium' (tkp. gyermek levő hely), *rũt mĩr xãtl* 'Rokon Népek Napja', *rũt mĩr aræt* 'Rokon Népek Zenéje', *ar pa sõw utaltati ĩnstitut* 'Zenetudományi Intézet' (tkp. ének és zene tanulmányozó intézet), *tõrli xãşti şĩr* 'helyesírás' (tkp. helyesen író mód), *põrtãrtti laraş* 'hangszóró' (tkp. beszélő doboz), *wõsti kewan* 'pezsgő' (tkp. pezsgő üveg), *watti õt* 'távcső' (tkp. néző dolog), *kewan pũşti õt* 'dugóhúzó' (tkp. üveg nyitó dolog), *x t jãt* 'emelet' (tkp. ház rész/íz) stb. Ezeket abban a reményben említjük mégis, hogy egy részükre az élénkülő hanti–magyar kapcsolatok során esetleg szükség lehet.

Az órák során a színjai fordítást firtató kérdéseinkre gyakran a hantira oly jellemző igeneves szókapcsolat volt a válasz. Ilyenek például: *mũw ĩlpijęń jãxti õt* 'metró' (tkp. föld alatt járó dolog), *w ş ĩlpijęń jãxti õt* 'villamos' (tkp. a város belsejében járó dolog), *jãxti nepek* 'jegy' (tkp. járó / közlekedő papír), stb. Néhány esetben több hanti megfelelője is volt a magyar szónak, pl. *mjač kãltti ne* (tkp. labda fogó nő) ill. *w şawiti ne* (tkp. kapu őrző nő) '(kézilabda-)kapus'. A szerkezetekben vagy összetételekben természetesen

orosz elem is megjelenhet: pl. *sőx űniti tǎxa* (tkp. ruha áruló hely) és *sőx lapka* 'ruhásbolt', illetve *w kzal xősa rupitti xu* 'vasutas' (tkp. állomásnál dolgozó férfi), *zarjatka wertí* 'tornászni'.

Gyűjteményünkben tehát olyan szavak szerepelnek, amelyek ebben a formában nem fordulnak elő a DEWOS-ban, illetve sem hangalakjuk, sem jelentésük nem jósolható meg a DEWOS adatai alapján. Ha azonban bármilyen okból utalnunk célszerű e szótár vonatkozó szócikkére, a magyar jelentés után megadjuk a hasábszámot is. Ugyancsak átvettük a DEWOS-nak a színjai hanti nyelvjárásra vonatkozó hangjelölési tradícióját.

Szójegyzék

Szójegyzékünkben a szavak és szókapcsolatok az alábbi betűrend szerint sorakoznak:

a, ǎ, e, ə, x, ǎ, j, k, l, m, n, í, ŋ, o, ǒ, p, r, s, ś, š, t, u, ű, w.

A szófajra csak abban az esetben utalunk, ha a magyar megfelelő eltér a hanti adat szófajától.

*aj kas'*bugyi' (vö. DEWOS 706)

ar ǎkatti 'éneket gyűjteni'

arsǒwli '(mn.) zenekíséret nélküli'

ewəŋ '(mn.) van barátnője' (vö. DEWOS 38)

ewili '(mn.) nincs barátnője' (vö. DEWOS 38)

xǒjatəŋ '(mn.) van valakije'

xǒjati '(mn.) nincs senkije' (vö. DEWOS 449)

xǒrasəŋ pǒtar 'novella'

xǒti nǒpsen pǐtl 'Ahogy tetszik! / Ahogy akarod!' (vö. DEWOS 1001)

xǎtl kǎtəpən 'dél körül'

ǐsikǎremən 'egy szempillantás alatt, azonnyomban'

jasəŋ xǒlati tǎxajən 'szó végén'

jasəŋ kūtəpən 'szóközépen'
jasəŋ ləŋən 'szó elején'
jasəŋ šup 'szó' (tkp. nyelv darab)
ješa rōna! 'Várj egy kicsit!'
jīk kat̪ti ət̪ 'gát' (tkp. víz fogó / tartó dolog)

karti juš χūwat jəχti ət̪ 'vonat' (tkp. vas út mentén járó dolog)
kaš urŋa 'a szórakozás kedvéért'
katra uləm l'al (tkp. régen volt háború), ill. *katrašek l'al* (tkp. régebbi háború) 'I. világháború'
kām etti 'leszállni (közlekedési eszközről)'
kuša χ t 'önkormányzat' (tkp. főnök ház)
kušaja pōnti 'kinevez (vezetővé)'

letət̪ šawiti mūt̪ra 'hűtőgép' (tkp. élelem őrző eszköz)
lūwel ənta kaš χulətti 'nem érdeklő' (tkp. neki nem öröm hallgatni)

mālan 'mélytányér'
mānem ij χōrpi 'Nekem mindegy' (tkp. nekem egyforma)
mewəl p s 'kitüntetés'
mīs taš šawiti χōjat 'tehénpásztor' (tkp. tehén csordát őrző ember)
m s χōrpi 'mesebeli, mesés, mesei'
mūj šawisət? 'Mit őriztél?' (tréfás visszakérdés, amikor valaki azt mondja, hogy otthon volt)
mūt̪ra '(varázs)erő, eszköz, megoldás, mód'
mūw pōritti mūt̪ra 'fúrótorony'

ne ajkaš 'bugyi' (vö. DEWOS 706)
nepek χəšti mūt̪ra 'írógép' (tkp. papír író eszköz)
nōχ lešatti 'előkészíteni (könyvet kiadásra)'
nōχ pōnti 'kiad (könyvet)' (vö. DEWOS 1169)

naləm 'kulcs'
nawrem šawiti mūt̪ra 'gyermeknevelési mód'
nōla pōnti šar 'orr tubák'

öša pajətti 'megért' (vö. DEWOS 1132)
öša pönti 'megjegyez'

papi 'popsi' (vö. DEWOS 1194)
pärtəm sîr 'szabály'
pärtəm sîr äntum 'nincs szabály'
pöχəη '(mn.) van (fiú)barátja' (vö. DEWOS 1110)
pöχli '(mn.) nincs (fiú)barátja' (vö. DEWOS 1110)
pöł'səη muχti nepək 'papírzsebkendő' (tkp. takonytörlő papír)
pöł'səη muχti šáškan 'textilzsebkendő' (tkp. takonytörlő ruha)
pöpiki χ t 'paplak, plébánia, lelkészség'
pötərtti karti kel 'telefon'
pötərtti öt 'mobil'

sewti karti 'kötőtű'
söχ pusti mütra 'mosógép'

šüñəη uləpsa! 'Minden jót! (tkp. szerencsés életet!)' (jókívánság)
šüñəη müw! 'Minden jót! (tkp. szerencsés földet!)' (jókívánság)
šöwemə- 'süvít, felsüvít (pl. lasszó)' (vö. DEWOS 1547)

šü.štü söw 'hegymászóbot'
šütsəti pöra 'szünet' (tkp. pihenő idő)

tämjüs χänti 'mai (modern) hanti'
tämjüs mütrajət 'modern eszközök/mai gépek'
törən senkti karti 'kasza'

uηla pönti šar 'rágódohány'

wanən χäsəm l'al 'II. világháború' (tkp. nemrég múlt háború)
wanta 'lám'
w χti χöjət 'kérő'

Szakirodalom

DEWOS = Steinitz, Wolfgang (1966–1993), Dialektologisches und etymologisches Wörterbuch der ostjakischen Sprache. Akademie Verlag, Berlin.

ONINA, Sofja (2001), Olenevodčeskaja leksika hantyjskogo jazyka: Semantičeskije gruppy i slovar'. Yoskar-Ola.